

František Novotný

Národnost: česká

Datum narození: 29. srpna 1881

Místo narození: Hlína (okres Chrudim)

Datum úmrtí: 20. září 1964

Místo úmrtí: Brno

Sociální zařazení: Otec Jan byl rolníkem. První manželku Karlu, rozenou Fedrovou, si vzal v roce 1907 a měli spolu dceru Janu, narozenou v roce 1908, pozdější středoškolskou učitelku angličtiny. Podruhé se oženil s Věrou Bakalinskou.

Akademické působení

František Novotný navštěvoval reálné a vyšší gymnázium v Chrudimi, které zakončil maturitou v roce 1899. Poté nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde studoval klasickou filologii (navštěvoval přednášky profesorů Kvičaly, Krále, Nováka, Groha nebo Vysokého), dále filozofii, sanskrt, srovnávací jazykovědu a literaturu. V roce 1905 složil státní zkoušky z klasické filologie a o rok později získal doktorát na základě práce *O Platonových stycích s dvorem syrakuským* (jeho zkoušejícím byl Tomáš Garrigue Masaryk). Vykonal zkoušku učitelské způsobilosti z klasické filologie pro vyšší gymnázia a od roku 1904 působil jako středoškolský učitel. První roční studijní dovolenou dostal v letech 1909–1910, aby se mohl věnovat tvorbě školního latinsko-českého slovníku. Na školní rok 1914–1915 dostal druhou studijní dovolenou, tentokrát za účelem pobytu na univerzitách v Lipsku a Mnichově, ale vypukla první světová válka a musel narukovat. Ačkoliv byl brzy těžce zraněn, zůstal i nadále v armádě. V roce 1918 se habilitoval na pražské filozofické fakultě spisem *Eurythmie řecké a latinské prósy* a následně působil jako docent. Ovšem již v roce 1920 byl jmenován řádným profesorem na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Spolu s prof. Karlem Svobodou dostali za úkol vytvořit zázemí pro studium a bádání o vědách antického starověku. Z jejich iniciativy do Brna přecházely i další významné osobnosti české meziválečné vědy: Groh, Stiebitz, Ludvíkovský nebo Machek. V roce 1923 se Novotný stal ředitelem semináře pro klasickou filologii, kromě toho zastával v akademickém roce 1929–1930 funkci děkana FF MU a i jinak se podílel na rozvoji univerzity. Ve svých přednáškách se věnoval řecké a latinské mluvnici, stylistice, významu a tvoření slov, metrice, ale také římskému státnímu zřízení, náboženství, mytologii či filozofii. V seminářích se zabýval antickými autory, mezi nimiž nechyběli Aischylos, Sofokles, Aristofanes, Thukydides, Aristoteles, Horatius, Boethius nebo Augustin, v proseminářích dával prostor rozborům Homéra, Xenofona, Plutarcha, Cicerona, Caesara, Vergilia či Ovidia. Vždy se snažil zachytit antiku komplexně, jako dvě neoddelitelné složky – řeckou a římskou. V roce 1931 byl pozván, aby přednášel na univerzitě v Poznani. V roce 1937 prodělal těžký oboustranný zápal plic a v následujícím zimním semestru se podrobil léčení. Po uzavření českých vysokých škol byl v roce 1940 poslán na dovolenou s čekatelným, která trvala do 1. května 1945. Po druhé světové válce se stal v akademickém roce 1946–1947 prorektorem. Od 50. let trpěl srdeční chorobou,

kteřá mu už nedovolovala pravidelnou návštěvu fakulty, proto vyučoval semináře ve svém bytě. V roce 1956 byl jmenován doktorem věd. Do důchodu definitivně odešel v roce 1957.

Vlastními pracemi navazoval na svého učitele Josefa Krále, a to především studii o rytmičce a Platonovi. Kromě původní vědecké činnosti se zaměřoval také na překladatelství, neboť byl přesvědčen, že badatel by se měl překladem studovaného autora odvděčit svému národu za to, že mu umožňuje se věnovat vědecké práci. Důležitá je i Novotného lexikografická produkce. Spolu se Sedláčkem a Pražákem se podílel na přípravě *Velkého školního latinsko-českého slovníku pro potřebu gymnasií a reálných gymnasií* (poprvé 1909). Toto dílo několikrát přepracoval a doplnil. Ještě před smrtí připravoval materiály pro velký akademický latinsko-český slovník, který však nikdy nevyšel. V roce 1929 dokončil svůj výzkum latinské eurytmie a vydal francouzsky psaná díla *Eurythmie řecké a latinské prosy I-II*. Novotný také připravil *Historickou mluvnici latinského jazyka* (I. díl 1946, II. díl 1955).

Nejhlubší Novotného zájem představoval Platon, na jehož osobu nahlížel prizmatem filologie, nikoli filozofie. Na jedné straně se věnoval překladům (postupně přeložil všechny Platonovy dochované spisy, což si vyžádalo vytvoření české platonické terminologie), na druhé rozboru jeho jazyka po stránce gramatické, etymologické a sémaziologické. Nejdůležitějším vědeckým výsledkem je pak důkaz pravosti autorství Platonových *Listů* (*Příspěvek k řešení otázky o pravosti listů Platonových* vyšel v *Listech filologických* v roce 1906; *Tajné učení a Platonovy listy*, 1911; *Platonovy listy a Platon*, 1926 či komentované ediční vydání *Platonis Epistulae commentariis illustratae*, 1930). Monumentálním dílem je pak čtyřsvazková monografie *O Platonovi*, jejíž první tři díly *Život, Dílo, Filozofie* vyšly v letech 1948–1949, poslední díl *Druhý život* až v roce 1970. Kromě tohoto výrazného starověkého filozofa se věnoval také antické kultuře v dílech *Gymnasion, úvahy o řecké kultuře* (1922), *Socialistické snahy ve starém Řecku* (1922), *Antické státy a náboženství* (1925) či studie *Manželství a rodina ve starověkém Řecku*.

František Novotný byl také schopným organizátorem vědy a spolkového života vědeckých pracovníků. V letech 1926–1935 stál v čele brněnské pobočky Jednoty českých filologů a pracoval v Jednotě klasických filologů. Zasadil se o uspořádání sjezdu slovanských klasických filologů v Poznani (1929) a v Praze (1931). Zasedal v Československé národní radě badatelské, založil Společnost přátel antické kultury a od roku 1943 byl jejím čestným předsedou. Byl členem Královské české společnosti nauk, v roce 1933 byl jmenován řádným členem České akademie věd a umění, od roku 1935 byl čestným členem Jednoty českých filologů a 1946 zahraničním členem Polské akademie věd v Krakově. Z redakční činnosti nelze opomenout edici *Bibliotéka klasiků řeckých a římských*, na které se od roku 1922 podílel jako člen komise pro její vydávání. O rok později se zařadil do redakčního kruhu periodika *Naše věda*. Redigoval také několik odborných sborníků.

Profesní působení a veřejná činnost

Po studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy nastoupil František Novotný na dráhu středoškolského učitele. Nejprve působil jako suplující učitel na gymnáziu v pražské Truhlářské ulici, kam nastoupil v roce 1904. O rok později se stal suplujícím učitelem na Akademickém gymnáziu v Praze I. První místo skutečného učitele získal v roce 1906 na gymnáziu ve Vysokém Mýtě, kde setrval do roku 1909. V letech 1910–1912 působil jako profesor na gymnáziu na Královských Vinohradech v Praze, kde vyučoval například svého pozdějšího kolegu z Masarykovy univerzity Ferdinanda Stiebitze.

Po celý život si zachoval hluboký zájem o školství a učitelství. S oblibou psal do *Věstníku českých profesorů*, později do *Střední školy*. Vedl také dlouhý boj o zachování klasických jazyků v osnovách pro gymnázia. Argumentoval tím, že odstranění latiny a řečtiny povede k nenapravitelným újmám na hloubce, přesnosti a kulturním obsahu vyučování. V období první republiky klasické jazyky na středních školách zůstaly, ovšem druhý zápas o latinu na gymnáziích už Novotný prohrál.

Ve svých pracích širšího zaměření reagoval na proměny světa po velké válce a poukazoval na důležitost hodnot antické kultury pro současnou společnost a moderního člověka.

Evaluace

Profesor František Novotný patří k „otcům-zakladatelům“ Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Pomáhal etablovat klasickou filologii na fakultě a byl vedoucím klasického semináře. Do povědomí odborné veřejnosti se vryl především jako překladatel, vydavatel a také vykladatel Platona, ale rovněž svým podílem na *Latinsko-českém slovníku* určeném pro gymnázia.

Ohlasy

Vůbec je myšlení Novotného sotva čím tak zřetelně charakterizováno jako svým konservatismem zvláštního, klasického rázu. Není to konservatism v protikladu k heslu pokrokovosti, nýbrž konservatism bez protikladu, konservatism typu a formy, milující věčné a snažící se o jeho uchování v lidském životě, tj. o jeho obnovování. Není v něm předsudků a prevencí vzhledem k neantickým hodnotám; je veskrze racionální, konservativní však právě protože racionální, pevný, zaokrouhlený a v sobě spočívající.

\ [Jan Patočka](#)

Pro profesora Novotného, vyrostlého ještě v tradicích 19. století, byla příznačná kázeň, a to nejen v tom, co ve vědě dělal, nýbrž i v tom, co si v labyrintu poznávání odpíral, na co nesměl mít čas, jak sám říkal, a co nám druhým, ze svého stanoviska právem, vytýkal. Stejně byl příznačný jeho odpor k teoretizování a k úvahám abstraktně-metodologickým. \ [Karel Janáček](#)

Zatímco se Macchiavelli po denním shonu oblékal večer do dvorního úboru a zasedal k milovaným klasikům, žil prof. Novotný svátečně celý den: nejen v šatech, nýbrž i v náladě. Žil v ustavičné práci, ale bez chvatu, důstojně, uznával jiné, nemluvil o sobě. I jeho řeč byla plastická, kultivovaná, byla mu vzácným nástrojem, který nesmí sloužit frázi. Kritický milovník antiky žil plně dnešním životem, velkým uměním v literatuře, hudbě a umění výtvarném. Podstatu vzdělanosti viděl v syntéze „*děl kulturní práce minulé i živé práce přítomné*“. \ [Karel Janáček](#)

Přímí účastníci jeho seminářů budou vždy vzpomínat na jeho bystrý vtíp, ironii, ale především na mistrovsky po celý seminář vedené latinské rozmluvy, nepřipouštějící českých výrazů. František Novotný žil v činnosti, která měla pevný denní řád. Neplánoval svou práci, ale měl svou vědu rád. Proto vítal své žáky otázkou „*Na čem právě pracujete?*“. Neměl rád plané rozptylování, ale vítal účast na veřejném životě, na životě ve vědeckých společnostech, [...] živě se zajímal do posledních chvil o vědecký ruch. Přes svou ironičnost vítal diskuse a uznával právo na odlišný názor. \ [Radislav Hošek](#)

Odbornost organicky spojoval s kulturním rozhledem i s informovaností o výsledcích dosažených v jiných vědních disciplínách. Praktičnost prokázal znalostí těsnopisu, z něhož měl státní zkoušku a jemuž na střední škole dokonce vyučoval, a ještě v pokročilém stáří byl hrdý na to, že si nemusil na každou drobnou správkou volat řemeslníka. [...] Až do pozdního věku pracoval s obdivuhodnou soustavností a hodinovou pravidelností. Pedagogická činnost byla pro něj slavnostním obřadem. Konal ji s naprostou samozřejmostí od prvního týdne semestrální výuky do týdne posledního, k posluchárně přicházel o deset minut dříve a vstupoval do ní s vteřinovou přesností. Proto se také žádný posluchač neodvážil přijít pozdě na jeho přednášku, tím méně pak do semináře. [...] Svou příslovečnou náročnost opíral o zásadu, že „*lehká škola je sociální zločin*“. Z toho také pramenila jeho přísnost, často nepříjemně opeřená ironií, v níž při svém takřka aristokratickém vystupování viděl prostředek k podnícení větší studijní píle. Nesnášel neznalost faktů, o něž opíral své fundované přednášky i učebnice. [...] Zato názorová různost nevytvářela mezi ním a jeho žáky žádnou překážku. \ [Josef Češka](#)

V jeho privatissimech jsme se dovídali nejen podrobnosti o konkrétních platonských problémech, jako o Novotného vnitřním hlubokém vztahu k Platonovu světu idejí, o jeho interpretaci Platonova mýtu o Atlantidě, ale i o Novotného pozitivním vztahu k myšlenkám Pražského lingvistického kroužku či o jeho nepublikovaných materiálech z okruhu vojenského slangu rakousko-uherské monarchie. A byli jsme občas hoštěni zubrovkou z Bělověžského pralesa, neboť jeho druhá manželka pocházela z ruské emigrantské rodiny. \ [Antonín Bartoněk](#)

Pana profesora Novotného musel pochopitelně brát čert, když viděl, jak jde jakákoli preliminární znalost klasických jazyků na dobro „zu grund“ – byla to druhá polovina padesátých let, byli jsme již absolventy jedenáctiletky. Vždyť když s námi četl Ovidia, nemohl předpokládat ani základní jazykové porozumění textu, nemohl se věnovat interpretaci a musel se s námi zabývat tím, co text sděluje v prvním plánu. Pro nás studenty i tak velmi mnoho znamenala atmosféra, která z něho vycházela... On byl ještě takový profesor starého stříhu [...] bylo jej dokonce možno vnímat jako c. k. důstojníka. Mimochodem on i prof. Ferdinand Stiebitz nám vyprávěli, že si i na polním lůžku ve světové válce četli Herodota, jen tak pro potěšení, jako beletrii, bez slovníku... Tak to my si už neumíme ani představit. [...] Byli výborní pedagogové. Pan prof. Novotný byl takový ten přísný, poněkud zkostnatělý učitel, z těch, kteří, pokud působili na gymnáziu, zejména klasickém, uměli dosáhnout toho, že když studenti maturovali, opravdu latinšky a řecky znali. Prof. Novotný byl, jak říkám, kabinetní vědec, který celý svůj život věnoval Platonovi. \ [Jana Nechutová](#)

Felix, qui profugus carceri specus
umbrarumque super flamma constitit
caeli terga, lovis sceptriferi comes
divorumque decem, nec satiabile

formis pavit ibi cor melioribus,
quam mortalia quae corpora humi scatent.
Huius seu iuvenis seu mulier bibit
voces aure, magis quam Corybantium

stant eius lacrimis lumina, palpitat
pectus, servitii paenitet, ac Deo
plenus fructum animus ferre cupit novum:
leges, iura, mele. Tam bene Marsyas

intus pulcher amat. Cingere taeniis
hoc mirabile non immerito caput
gaudet Cliniades, insipiens licet,
infelix! Sed enim quemque trahit bonum.

Sic Horti vagulae fas sit et hospitae
laudavisse magistrum hanc per imaginem,
limen Socraticum qui tetigit modo
annis et potuit dis fieri comes.

(NOVÁKOVÁ, Julie. *Báseň u příležitosti sedmdesátin prof. Novotného. Zprávy Jednoty klasických filologů, 1965, roč. 7, č. 2, s. 69–71.*)

Prameny a literatura

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, osobní spisy, kart. 11/4.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A1 RMU, osobní spisy, kart. 138/2341.

Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 2, Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity II. (1900–1908), s. 865.

BARTONĚK, Antonín. Brněnská klasická filologie na cestě ze středoevropské izolace (1919–1939). In *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu. Sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity konané v rámci oslav 750. výročí udělení městských práv Brnu ve dnech 22.–25. září 1993*, Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 59–63.

BARTONĚK, Antonín. 40 let od smrti profesora dr. Františka Novotného. *Universitas*, 2004, č. 3, s. 16–17.

BARTONĚK, Antonín. Půl století od konce životní dráhy prof. dr. Františka Novotného. *Universitas*, 2014, č. 3, s. 50–51.

ČERNÝ, Jiří – HOLEŠ, Jan. *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha: Libri, 2008, s. 466–467.

ČEŠKA, Josef. Sto let od narození Františka Novotného. *Universitas*, 1981, č. 4, s. 99–101.

HEJZLAR, Gabriel. Soupis literárních prací prof. dr. Františka Novotného. *Listy filologické*, 1941, roč. 68, s. 297–310.

HOŠEK, Radislav. Za Františkem Novotným. *Zprávy Jednoty klasických filologů*, 1965, roč. 7, č. 1, s. 1–4.

HOŠEK, Radislav. *František Novotný* [online]. [cit. 6. února 2019]. Dostupné z: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/novfr.html>>.

JANÁČEK, Karel. Za profesorem Františkem Novotným. *Listy filologické*, 1965, roč. 88, č. 3, s. 285–294.

KALENDOVSKÁ, Jiřina. *Prof. PhDr. František Novotný, DrSc.* [online]. [cit. 6. února 2019]. Dostupné z: <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2521>.

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 779.

NECHUTOVÁ, Jana. Dědicové kánonu klasické filologie. Rozhovor s Janou Nechutovou. *Kontexty*, 2009, č. 4, s. 69–74.

NOVÁKOVÁ, Julie. Dvě quasihumanistické pocty Fr. Novotnému. *Zprávy Jednoty klasických filologů*, 1965, roč. 7, č. 2, s. 69–71.

PATOČKA, Jan. K šedesátinám Františka Novotného. *Naše doba*, roč. 48, 1941, s. 587–593.